

В І Д Г У К
офіційного опонента
на дисертаційну роботу
Костіної Валентини Вікторівни
«Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів»
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Актуальність теми дисертації. Сучасний етап реформування діяльності закладів вищої освіти актуалізує завдання створення сприятливих умов для формування педагога нової формації – творчого, ініціативного, якому притаманні яскраві особистісні характеристики, суспільна свідомість і високий рівень професіоналізму. У профілях освітніх програм підготовки соціальних працівників та соціальних педагогів, у переліку професійних компетентностей як пріоритетну визначають здатність до здійснення соціальної профілактики. Саме профілактичні дії фахівців соціальної сфери здатні забезпечити створення умов для повноцінного функціонування суспільства та життєдіяльності окремих осіб, виявлення, усунення чи нейтралізації чинників, що породжують негативні соціальні явища та соціальні проблеми, сприяють їх загостренню та заважають розвитку людини. Це завдання стає вкрай актуальним, коли йдеться про прояви дезадаптації учнів в закладах освіти різного типу та на різних рівнях соціального середовища.

Водночас у наукових розвідках як соціальної педагогіки так і теорії та методики професійної освіти проблема формування підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів не знайшла достатнього відображення. Вирішення цієї проблеми, розв'язання пов'язаних з нею теоретичних і методичних завдань потребує дослідження цілого комплексу її аспектів. Багатьом з них присвячено дисертацію Валентина Вікторівни Костіної «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів». З огляду на це обрана тема є

актуальною, а пошук оптимальних шляхів розв'язання досліджуваної проблеми є своєчасним.

Зміст дисертаційного дослідження відповідає профілю спеціалізованої вченої ради Д. 64.053.04.

У контексті теми дисертації влучно сформульовано суперечності, які вплинули на обґрунтування значущості теми. Не викликає заперечень план дослідження. Формулювання основних позицій дисертації – об'єкта, предмета, мети дає системне уявлення про обраний аспект роботи, її теоретичні та експериментальні засади та достатньо повно визначає традиційну структуру і логіку роботи, основний хід якої пов'язано з теоретико-методологічним аналізом проблеми.

Наукова новизна, теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Визначення автором наукової новизни є переконливим, і полягає в: обґрунтуванні системи підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях, розробці відповідної структурно-функціональної моделі; визначенні понять «профілактика дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях», «професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів»; виявленні особливостей роботи соціальних педагогів і соціальних працівників з профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях тощо.

Практичне значення дисертаційного дослідження Костіної В.В. полягає в розробці та впровадженні в процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників науково-методичного забезпечення змісту їхньої підготовки до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях (навчальні програми; навчально-методичні матеріали до курсів; навчальні посібники, методичні рекомендації; програми практик; матеріали до тренінгу). Саме цей обсяг методичних матеріалів було покладено в зміст експериментальної роботи, що зробило її науково обґрунтованою, системною і змістовно-наповненою.

Засвідчуємо, що матеріали дисертації можуть бути використані з метою удосконалення змісту підготовки фахівців освітньої та соціальної сфер, зокрема, використовуватися під час викладання ряду нормативних та вибіркового дисциплін освітніх програм «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота», а також у системі підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців.

Відповідно до наукової новизни основними здобутками дисертантки є:

1. Визначення дезадаптації дітей та молоді як невідповідності соціопсихологічного й психофізіологічного статусу (або можливостей) особистості дитини або молоді людини вимогам ситуації її життєдіяльності та наголошення на провідній ролі соціального педагога чи соціального працівника у здійсненні комплексної професійної допомоги учням, схильним до дезадаптації. Авторкою схарактеризовано три типи учнів, що потребують різноспрямованої професійної діяльності з профілактики дезадаптації: соціально адаптовані учні; учні, що схильні до дезадаптації; учні, що були у стані дезадаптації та вийшли з нього (третинна профілактика, яку спрямовано на поновлення соціально-значущих зав'язків та контактів учня, організацію його змістовного дозвілля та розвитку). Виокремлено особливості учнів у різних соціальних інституціях: віку, умов життєдіяльності, індивідуальних здібностей та можливостей. Обґрунтованим видається висновок про те, що для комплексного вирішення проблеми профілактики дезадаптації учнів необхідним стає створення мережі закладів (рис. 2.1), що належать до різних підсистем профілактичної роботи. Основні компоненти моделей роботи фахівців, що працюють у різних соціальних інституціях та специфіка їхньої роботи знайшла відображення в змісті таблиці 2.1. Автором запропонована класифікація соціальних інституцій, що здійснюють профілактику дезадаптації (освіти та соціального виховання, соціальної допомоги та додаткової освіти, соціального захисту дитинства, перевиховання та соціальної допомоги дітям-правопорушникам). Особливої уваги і схвалення заслуговує висновок, що провідним завданням соціального педагога, що здійснює профілактику дезадаптації учнів є формування духовно-моральних цінностей особистості, як основи розвитку соціальності особистості.

2. Заслужує на увагу здійснений Костіною В.В. аналіз та узагальнення вітчизняного та закордонного практичного досвіду (Австрія, Данія, Нідерланди, Німеччина, Франція, Швеція, США) з профілактики дезадаптації учнів у системі різних соціальних інституцій, що дозволило дослідниці визначити характерні особливості роботи фахівців соціальної галузі, а також відібрати ефективні форми, методи та засоби, якими має володіти фахівець для організації даного виду професійної діяльності. Автором визначено *напрями діяльності фахівців*, що здійснюють профілактику дезадаптації учнів: виявлення та недопущення впливу чинників, що спричинюють дезадаптацію учнів у сім'ї, закладі освіти; здійснення профілактичної здоров'язбережувальної роботи з учнями та їхнім оточенням; організація змістовного дозвілля учнів тощо. Відповідно названим напрямам авторка отримала можливість обрати ті важливі особистісні якості та характеристики соціальних педагогів і соціальних працівників, що забезпечуватимуть успіх профілактичної роботи: гуманістична спрямованість особистості; доброзичливість та відкритість у взаємодії з учнями; толерантність та тактовність у роботі; психологічна витривалість та сила волі; комунікабельність та здатність до організації соціальної взаємодії різних фахівців; творчі здібності тощо.

3. Достатньо повно, в логічній послідовності автором здійснено семантичний аналіз категорій «професійна освіта», «підготовка майбутніх фахівців до професійної діяльності», «професійна підготовка майбутніх фахівців до роботи», «формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності», на підставах якого Костіна В.В. обґрунтовує базове поняття роботи «професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях» як цілісну керовану систему: з одного боку – професійної освіти майбутніх соціальних педагогів, що мають здійснювати превентивну діяльність з учнями у закладах загальної середньої освіти різних типів, та соціальних працівників, які мають забезпечувати профілактику дезадаптації учнів у соціальних службах,

спеціалізованих закладах системи охорони здоров'я, праці та соціальної політики та пенітенціарної системи, а, з іншого, – як спеціально спроектований, гуманістично спрямований освітній простір професійного становлення майбутніх фахівців соціальної сфери, що поєднує можливості вищого навчального закладу (навчальна, виховна, науково-дослідна підсистеми) та інших соціальних інституцій партнерської мережі (загальноосвітні навчальні заклади, професійно-технічні навчальні заклади, спеціалізовані соціальні служби тощо) у підготовці майбутніх фахівців до комплексного вирішення проблеми профілактики дезадаптації учнів.

4. Кропітка робота була здійснена щодо визначення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів, аналіз змістових напрямів віднайшов адекватне табличне вираження. І як підсумок аналізу змісту підготовки фахівців, автором визначено *особливості професійної підготовки* майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів: особливості змісту підготовки залежно від рівня розвитку проблеми в учня; особливості підготовки суб'єктів соціально-педагогічної діяльності до профілактичної діяльності з вразливими контингентами; особливості підготовки до профілактичної роботи з учнями різного віку; особливості підготовки до здійснення профілактики в різних соціальних інституціях».

5. У роботі а логічній послідовності надано характеристику методологічних засад дослідження, що ґрунтуються на системному, особистісно-діяльнісному, діалогічному, культурологічному, аксіологічному, антропологічному, акмеологічному, синергетичному, компетентнісному, ресурсному концептуальних підходах. Визначення методологічних засад дослідження дозволило Костиній В.В. розробити концептуальну модель системи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до роботи з профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях, що відображає її структуру, логіку процесу та проєктований результат а також визначити організаційно-педагогічні умови підготовки фахівця соціальної

галузі до зазначеного напрямку професійної діяльності. Перевагами даної моделі є демонстрація спільності та відмінностей в компонентах підготовки соціальних педагогів та працівників. Цікавим є сімбіоз, що запропонувала дослідниця, завдяки якому складниками готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до роботи з профілактики дезадаптації учнів визначено особистісний та професійний потенціал; змістовний аналіз цих складників було здійснено через призму мотиваційно-ціннісного, афективно-конотивного, когнітивно-інструментального та професійно-діяльнісного критеріїв та відповідних показників.

6. Окрасою роботи стало розроблене навчально-методичне забезпечення реалізації системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів. Широкому колу фахівців соціальної сфери та майбутніх соціальних педагогів та працівників стануть в нагоді запропоновані автором програма організації роботи волонтерської групи студентського наукового товариства (СНТ) майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників); матеріали з тренінгу «Професійна майстерність фахівця соціальної сфери в роботі з вразливими контингентами»); матеріали для забезпечення роботи гуртка «Волонтер» тощо.

7. На основі оцінки результатів експерименту дисертантка переконливо доводить, що розроблена та впроваджена система професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів сприяє успішному формуванню у студентів ЕГ показників професійної готовності за всіма визначеними критеріями. У всіх експериментальних групах порівняно з контрольними відбулося суттєве (на 13,3–23% проти 6,1–7,4%) зростання значень $F_{сер}$, що є підтвердженням ефективності проведеного експериментального дослідження.

Дисертація вирізняється послідовністю викладу та доказовістю положень і висновків. Заслуговує схвалення прагнення дисертанта до ґрунтовних узагальнень після окремих масивів матеріалу, що забезпечило чітку структурованість роботи. Потрібно також відзначити всебічність джерельної

бази дослідження, продуману структуру тексту, логічність змісту дисертації, вагомій додатки.

Висновки дослідження. Висновки сформульовані чітко, розкривають відповідно до завдань основні науково-практичні надбання дисертації.

Публікації. У 94 працях, серед яких 74 – одноосібні: 7 монографій (1 – одноосібна та 6 – колективних, з яких 4 у наукових зарубіжних виданнях), 13 навчально-методичних праць (із них 10 – у співавторстві), 16 статей у наукових фахових виданнях (1 – у співавторстві), 6 статей у наукових періодичних виданнях інших держав; 5 статей – в інших виданнях, 47 – тези доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій повною мірою викладено наукові положення, обґрунтовані в процесі наукового пошуку.

Зміст автореферату ідентичний до основних положень дисертації.

Аналіз змісту автореферату, дисертації та публікацій В.В.Костіної є підставою для висновку про наукову обґрунтованість та достовірність викладених автором результатів.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Аналізуючи дисертацію як синтезований результат теоретико-емпіричного дослідження, маємо звернути увагу на окремі упущення, а також висловити автору деякі побажання.

1. Завдання роботи повною мірою деталізують етапи досягнення мети, проте викликають певні сумніви звучання 7-го завдання. Зокрема йдеться про перевірку системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях, а мала б йти мова про перевірку дієвості/ ефективності науково-методичного забезпечення реалізації даної системи.

2. Одним з напрямів діяльності фахівців, що здійснюють профілактику дезадаптації учнів автором визначено «виявлення та недопущення впливу чинників, що спричиняють дезадаптацію учнів у сім'ї». На нашу думку, варто було б розвести функціонал соціального педагога та

соціального працівника у здійсненні профілактики за даним напрямом по роботі з учнями та їх батьками.

3. У роботі визначено особистісні якості та характеристики соціальних педагогів і соціальних працівників, що забезпечуватимуть успіх профілактичної роботи (с.187), проте не зрозуміло, на чому базується автор, визначаючи даний перелік: держаних стандартах, профілях освітніх програм? Який перелік компетентностей чи здібностей було прийнято за основу?

4. Автором визначено, як базові методологічні підходи: системний, особистісно-діяльнісний, аксіологічний, акмеологічний, компетентнісний підходи тощо. Проте ми вважаємо сумнівним поєднання системного та синергетичного підходів, оскільки вони пропонують різні траєкторії розвитку професіонала.

5. Автором у 3 розділі роботи запропоновано концептуальну модель системи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до роботи з профілактики дезадаптації учнів. Проте для визначення рівня готовності майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях автором запропоновано ще одну «еталонну» модель професійної компетентності (готовності) майбутніх фахівців, що здійснюють профілактику дезадаптації учнів. На нашу думку, це ускладнює сприйняття матеріалів роботи. Окрім того, потребує додаткових пояснень чому автор розглядає професійну готовність не як результат професійної підготовки (а така позиція була заявлена раніше), а вже як сукупність професійних компетентностей. При цьому надалі (табл. 3.3.) складниками готовності визначено особистісний та професійний потенціал, а це ще один підхід. Узагальнююча таблиця, що подана у додатках значно прикрасила б текст роботи.

6. У розділі 3 варто було б обґрунтувати підхід до вибору таких рівнів готовності, як: недостатній, первинний, професійно-кваліфікаційний, професійно-спеціалізований та пояснити, що саме закладено в розуміння поняття «рівень сформованості готовності до профілактики дезадаптації учнів»

(це постійність прояву відповідних показників, тривалість, яскравість чи які їх властивості?).

7. Експериментальну роботу логічно було спрямовано на підвищення рівня сформованості показників готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до роботи з профілактики дезадаптації учнів. Проте, на нашу думку, варто деталізувати й здійснити систематизацію форм експериментальної роботи (наприклад, у табличній формі), вказавши, які саме форми освітньої діяльності були спрямовані на розвиток певних показників, а які з цих форм забезпечували відповідно реалізацію організаційно-педагогічних умов реалізації системи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях.

Наведені побажання мають дискусійний характер і не впливають на загально високу оцінку дисертаційного дослідження.

Загальний висновок. Дисертація Костіної Валентини Вікторівни «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів» є завершеним, цілісним, самостійним дослідженням, має наукову новизну та практичне значення для теорії і методики професійної освіти. Дисертація відповідає паспорту спеціальності та вимогам п.п. 9, 10, 12-14 Постанови Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. «Про порядок присудження наукових ступенів», а її автор – Костіна Валентина Вікторівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 - теорія і методики професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
соціальної педагогіки
НПУ імені М.П.Драгоманова

Підпис: Р.Х. Вайнола
Зав. канцелярією
НПУ ім. М.П. Драгоманова
Підпис: 08 24 2019 р.